

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Reden und Arbeiten der Societas Latina - Cod. Karlsruhe 3420, 1-4

49 Vorträge in wörtlicher, meist eigenhändiger Wiedergabe - Cod.
Karlsruhe 3420,1

Sonntag, Karl Gottlob

[Karlsruhe], 1772-1776

[Bohm, Ernst Dieter]: Quid phantasia in artibus valeas, 11 Februar 1775

[urn:nbn:de:bsz:31-99825](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-99825)

Quid Phantasia in artibus valeat.

ostendit,

Ernest. Diet. Böhm.

Theol. Stud.

11 Febr. 1775, - 239 R. 1 or

[Faint, mostly illegible handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter. The text is written in dark ink on aged, yellowish paper.]

Das ist ein
Vollständiges Verzeichnis

Alle Bücher
die in der
Bibliothek
aufbewahrt
sind
sind hier
aufgeführt
und sind
nach
den
Jahren
geordnet
und sind
nach
den
Bänden
geordnet
und sind
nach
den
Bänden
geordnet

343.

Quum
tunc
et ad
pono
mori
fugit
relect
tu pro
tu cat
pro te
ulpi
ate m
et na
lioni
mim
tius
friu
tam
pro

Director amplissimus! 34A.

Sodales honoratissimi!

Quum variis ornata sit facultatibus mens nostra, multaque modis ea ad altionem perfectionis gradum promoveri queat: nihil erit omnino convenientius homini atque utilius hac sui ipsius cura, ac diligentiori, quo valeant singula et quid studii in illis ponendum, inspectione. Ipsa autem natura ita constitutum, ut corpore tanquam instrumentum viribus suis exercendis augentibus uteretur ante inde velut abscidia sui cultus et majoris perfectionis adquirenda animo pararentur. Mens enim hominis nihil percipere vel agitare utique possit, nisi ante omnia ex rebus obvis corpus affectum fuerit: quarum mutationum speciem alio tempore, ipsis jamjam cessantibus, re-

vocat et quae olim percepta sunt sen-
 sibus velut praesentia sibi subiicit.
 Unde prorsus animus praeter lapsi tem-
 poris vicissitudinibus intentus, earumque
 rerum praesentium statu comparans,
 intuitu similitudinis, quae utriusque
 intercedit, eventura colligit atque exi-
 tus subinde sive bonos sive malos
 divinat. Omnium vero horum ma-
 ximum est, et excellentissimum hu-
 mane mentis ornamentum, intellec-
 tus. Ea quippe facultate, non solum,
 quae corporis nostri instrumentis per-
 cipiantur, rerum alia etiam a sensu
 remota^a omnemque vim corporalem la-
 tentia, discernit comprehenditque. Eadem
 vel praecipue a ceteris animalibus
 hominem distinguit, ac velut pro-
 prium Dei munus humano generi con-
 tigit; ut adeo illino potissimum
 cum Numine similitudo petenda sit.

Intellectus autem sine memoria quasi nul-
la foret materia. Quemadmodum enim
artifex pretiosissima et subtilis-
sima opera fabricandi peritus,
deficiente materia, non habet, in quo
artem et operam exerciat: ita quo-
que intellectus, uti in rebus arduis
acute perspicuendis idoneus, memo-
ria non succurrente, obijciendo, de qui-
bus possit dispicere, nullum presta-
bit usum, nec ullam fere vim ha-
bebit. Namque memoria ea tenet, atque
intra se includit, quae intellectus
diligentiori indagatione pertractare
adcuratiusve perspicere debeat. Opposa
quoque res proter lapsas presentibus
jungit actiones humanas, quae olim pa-
tratae sunt, excutit, bona vel mala
ex illis orta commonstrat, ut ad ex-
empla aliorum nos componere, aut
detestanda illorum facta fugere,
disiciamus. Et siuti per illam ma-
jorum facta nobis traduntur, ita
quoque nostri aevi clarorum virorum

346.

vir =

virtutes prosteris traditum iri; docemur. Huic fuit adit alia facultas, qua multum et ipsa ad rectam rerum intelligentiam confert et dijudicationi inservit, ingenium atq; acumen, quibus efficitur, ut rebus in vicem relatis, convenire sibi et simile quiddam ac commune habere, aut discrepare, et contraria sibi, atq; incongrua esse intelligat. Complectitur deniq; ratio, quidquid fere est nobilitatis in mente humana facultatis ad res sibi subjectas cognoscendas; tamq; late patet rationis regnum, ut illius ambitu ipsius natura humanae limites contineri et describi posse videantur. Neq; vero tot tamq; insignia bona frustra homini; sed cum in finem unice concessa esse confiterendum est, ut homo secundum illarum facultatum normam atq; ex recto rationis

praescripto, eligere bonum, respicere malum
 valeret, et prout quidq; placuerit, aut
 displicuerit, desiderio illius ferretur, aut
 contra. Non cuius facultatis usu ita dif-
 ferunt mortales, ut pleriq; sensibus
 parentes in illa maxime, quae sensum
 movent suaviterq; afficiunt, rapiantur,
 atq; ex diverso abhorreant, quae sensu
 confuse percepta, speciem mali offendunt:
 nullo fere ignitionis lumine, aut ratio-
 nis imperio. Et licet iis intelligentiores
 feracem sensum, haut raro in vana et
 nociva prouum, iusto rationis regi-
 mine subigunt, et in rebus ex peten-
 dis fugiendisq; non legem ullam sibi
 statuunt aut sequuntur, nisi quam
 ratio ipsa necessariis scientia subji-
 diis instructa et illustrata probave-
 rit. Verum redeo; quum videam, in praten-
 tiosum rampum me imitti, de re in
 universum dicere ingressus, cuius ali-
 quam modo particulem orationi subji-
 cere =

cere, animum induceram. Est autem in aliis plurimis mentis humana facultatibus, mirabiliter distinctis; phantasia quoque, fecunditate et ubertate prestantis.

Quam quidem ego nunc diligentius paulo declarare institui; si, quod rago observantissimis, benigne Tu quidem Director Excellentiss. Voss Socii honoratissimi, me dicturum audire tanti putaveritis. Illud ne ipse ad dicendum mihi proposui.

Quid Phantasia in artibus valeat. Primo vim et naturam illius facultatis, virtutes item et vitia, primo loco demonstrabo; Secundo dein, quam late pateat per omnes fere artes ejusdem usus, docebo.

Phantasiam eam facultatem mentis esse interpretor, qua animus diversissimas species ex se ipsa erigit, formas, quas nunquam libuerit, attribuit infinitis modis, res subjectas transponit, necit, dirimit,

non usquam nisi arbitrii sui legem sequitur. quale quodque vult esse, vi sua efficitur; mista sciunt, secreta miscet. Pejora quandoque abstrahit, meliora addit. Et unum aliquod integrum, perfectum absolutumque, cuiusmodi intenditur, apud existat. Plurimum ergo phantasiae apud hominum animos efficere posse, evidens est. Illa enim in gratiam aperiri suo conciliandam velut effusa, iuncta vividissime qua illuc faciunt, exprimendo; singularum partium conquisita unidigitiora apte universitati inferendo, voluptatis irritamenta quot quandoque prosunt, explicando; grata omnia, placentia, conformia, efficiendo; ordinem usquequaque sensum, revocando, ostentando; omisso, detracto, excluso quicquid deformitatem adferre, vel gratiam certe minuire videatur, tam consummatam, quam potest esse vivendi sensibus et capiendis accommodatissimam formam exhibet. Atque ea est omnino phantasiae lex, ut disiecta colligat in unum

ac singula bene elaborata, inserta invicem intactaque, ad efficiendam universitatem coaptent. Secundum quam legem omnia fere, quaecumque ab illa facultate nascuntur, opera perfici videmus. Quod quum facit, fingere animus dicitur. Neque vero eo valet fingendi nomen, ut inania, dissona, contraria miscantur. Quod enim ut non nego fieri posse, ita vitiosissimum hoc ipsum habeatur. Quia universum autem inanis fictionis duplex ortus est. Quoties enim aut copulantur, quibus repugnat, aut separantur, quae necessitas aliqua continet, quod prodit inde, necesse est, vanum sit et nihil. Ut qui civitatem vult esse absque imperio, perinde facit, ac si annuus nullam esse dixerit. Demto quippe, sine quo nulla potest esse. Pariter si quis figuram tribus angulis concludat, addito insuper quarto, nullam efficiet. Quanto vero prestantior est haec mentis facultas, iusto quodam temperamento subacta, et

quo plus emolumentum in bonarum artium
studia, quod postea demonstrabitur il-
lino proficiendi potest, hoc diligentius et
sollicitius cavendum, ne corrupta eadem
et depravata, vanitati sibi obnoxia inq[ue]
errores propendeat. Quare tum virtutes,
tum vitia quoque phantasia, ut vires mea
tulerint, exponam. Virtutes autem prae-
simum haec sunt: fecunditas, veritas,
subtilitas. In omni opere quod huius
facultati subijcitur, prima sibi materia.
In eius adparatu ante omnia versabi-
tur phantasia, et quo amplior illa con-
tingit, hoc liberius mens discurrat de in,
omnisq[ue] labor et solutio. Constat au-
tem hoc totum inventionis. Neq[ue] vero ea-
dem facilitate hic proceditur. Prompte
copiosq[ue] ab uno parentur, quae tardius
ab altero paritur. In quo ipso ierai-
tur ubertas vel egestas illius facultatis.
Ut enim quisq[ue] plura magisq[ue] varie-
tate distincta, a vulgari sensu remota,
recondita, facillime invenit, ita fec-
unditate phantasia excellere merito =

puta =

putabitur. Altera virtus est veritas. Cujus studium adeo non debelli, a tali opere faset, ut, si veritas non constiterit, omnino omnis araspercat. Ad id requiritur, ne qua sint pugnantia aut contraria mala inter se incoherencia, inepte disposita, aut veri utiq; dissimilia; sed ut suo quodq; loco ponatur, sibi quaeq; respondeant, in vicem congruentia, mutuo auxilio et in usum plane consensu. Quare id primo loco in omni etiam opere poetico spectandum, ne quid fecius ac possit esse, fingatur, sed ut modo natura convenientissimis quidproximam naturam imitetur. Quibus accidit subtilitas, qua posita est in artificis cum modo singula, ac perita intexendi, dissimillimis modis et mira varietate iunctas materiae subjectae partes disponendi et connectendi invicem, observatis diligenter et expositis etiam iis, qua plerorumq; iudicium elabuntur, ut novitas per omnia constet et ultra expectationem

semper incurrentibus aliis animus velut
 admiratione periculis stupescat. Hactenus
 de virtutibus. Ex diverso autem varia
 possunt oriri vitia ex immoderato phanta-
 sia usu. Sunt enim fines, quos excedere
 maxime periculosum est. Quispe suis
 terminis emota, contra veritatem gras-
 satura, infinitum quandoque malorum
 iunulum importat. Exemplo esse pos-
 sunt, qui vulgo phantaste dicuntur.
 Hic animadvertendum illud quoque, vel
 ex una quadam specie sive imagine pe-
 nitus animo in illa defixis ad extrema
 labendi periculum oriri. Costellius
 quidam, qui virginem Venetam deamabat.
 Costremo narratur, eo demantia prois-
 sisse, ut ejusdem opera humanum genus
 demum redimi oportere contenderet, li-
 bro etiam illius nomine inscripto.
 Neque vero longius his innotabor. Ne-
 flat ut amplissimum ejus, de qua pro-
 monem institui facultatis usum ex
 ipsis diversarum artium operibus de-
 monstrum. Primum locofungatur poetica
 ars?

Poetarum enim praecipuum esse fingere omnes confitentur. Et quidquid fere illorum ingenio profertur, vel maxime ex eo aestimandum est, an commoda sit fictio et pulchra. Convenit nimirum qui tantum versus, utiungq; ceteros et rotundas, facit, verbarum iuxta dimensionem utitur, sonorum bene cadentium delectui unice studet, in cuius carmine ceteram nullus est nitens, nullum momentum nihil exelsi, nihil amoeni, nihil deniq; in quo magnopere legentium animi figantur, poetam eum non esse dicendum. Quod et ipse Horatius, omnium poetarum facite princeps, aperte statuit. Quod nisi ita esset, haud ita magna foret eorum laus qui ingenio poetico claruerunt. Plura sunt et majora, quae periti a poeta, hoc nomen merituro,

postulant. In his, celeritas, ubertas, va-
rietas, in inveniendo, disponendo, experi-
mento; speciosa dictio et pulchra, sen-
tentia non minus vera quam aucto,
diversa forma cogitandi; et in uni-
versam contextus non simplici de-
core insignis atque multo artificio
plenus. Potentissimum autem in poeta
illud est, ut facultate fingendi mul-
tum valeat: Quid enim si in descrip-
tionibus, quarum frequens a quo poe-
tas usus est, versari necesse sit.

Tum maxime phantasia copiose in-
structa et limata juvabit. Ut si
regionem aliquam amoenissimam, non
utique qualis est ulla, sed qualis profect
esse, de pingere instituit, hoc ita fa-
ciat, ut, quidquid venisti ullibi locis-
rum deprehenderit, aut ipse animo con-
ceperit, secreta deformitate, congerat,
congestus illo universitatem nume-
ris omnibus absolutam efficiat. *ergo*

ergo designabit viridia prata, disco-
lores lateas patentes campos, fru-
gum herbarumve infinita varieta-
te et copia ad spectu pariter ju-
undas et admirabiles; armentorum
ex obvio fecere patientium gre-
ges, rivos molliter cadentes, plana
ac livibus mista, editioribus con-
tiguas vallis, varie vestitus montes,
silvas altam umbram quaqua
versum porrigentes, ferarum iner-
rantium agmina et plurima si-
milia. Talia quum promittit poeta,
manifestum est, phantasiae vim
inesse. Artis pictoriae prope ea-
dem est ratio. Plurimum refert,
pictorem apte fingendi esse peri-
tum. Nimirum hoc differt inter
ipsum et poetam, ut, quae poeta
verbis prosequitur, pictor oculis
subjiciat. Neque vero is solus est pic-
tor^a usus, ut, quales res ipse sunt,

inspicendas exhibeat. Quoties enim
 id propositum est, fingere omnino
 non licebit. Et plurimum ex pictu-
 ra arti et delectationi tribuitur.
 Quare dandum etiam hoc erit picto-
 ri. Sicut poeta, ut ex se gignere for-
 mas et promere liceat, quas vult;
 non eas quidem incongruas aut a na-
 tura alienas, sed naturam uti pot-
 est esse perfectissima, imitantes.
 Eodem valet quoque de arte statuarii.
 Vulgo nota est Venus Medica, fe-
 mina formam et corpus, ut possunt
 esse speciosa pulchra et omni ex par-
 te perfecta, representans. Quam varia
 porro figura nascuntur ex phen-
 lasia. Quanta diversitas in corpore,
 in habitu, positu isticive, qua
 quidem omnia ipso artificis ingenio,
 ut convenit, effingit, quisque intelli-
 git. Proterea etiam sculptor vivida
 fingendi facultate praeditus, res ana-
 tura

tura effectas, fallenti diligentia
 et artificioso digito accuratissime
 marmoreas vel lapideas tabula
 quasi infigit. Atq; is etiam tum in
 invenienda aliqua exquisitioni ma-
 teria, tum in ipsius tractatione
 et fictione. Scenici deniq; ludi mul-
 tum et fere innotata phantasia de-
 bent. Ceterumq; enim ficta subsunt,
 quae vel oblectamento, vel sensui
 pulchri excitando, vel affectibus
 movendis, scite excogitantur. Quae
 ubi secundum principia supra po-
 sita apte connexa sunt, ne ineptum
 quiddam interjectum totius operis
 (quod fit subinde) pretium minu-
 at. Plausus intelligentium ferunt.
 Videlicet maxima eorum, qui specta-
 ri volunt, commendatio ex eo esse
 existimabitur, si, quae locis mate-
 ris subiiciuntur, apte hinc inde
 translata sint, missa nexaq; si plu-
 rima sit varietas, crebra permutatio;
 si.

Si quam proxime iuncta ad naturam ipsam accedant; si actus singuli novitatis aliquid habere videntur, atque repente subinde rei parum expectata objectu huc illuc volvetur animus omne denique opus tum in qualibet parte elaboratissimum, tum in universum ratione iuragis per textum fit. Verum longius digredior, plura haec de re complexurus. Finiendum est. Percepta igitur vel ex his praestantia facultatis fingendi ejusque in diversis artium operibus utilitate, quid abstat tandem, cur non eidem perficienda magis magisque, atque iis de quibus supra dictum est, virtutibus exornanda, omnem diligentiam adhibeamus. ²

361 .

[Faint, illegible handwritten text in a cursive script, likely a list or account.]

[Faint handwritten text on the right edge of the page, including the words "Pirk" and "que co".]